

Dostumdan geçmegiň wagty gelmedimi?

Category: Kitapcy, Publisistika, Sözler, Türkmen dili

написано kitapcy | 24 января, 2025

Dostumdan geçmegiň wagty gelmedimi? DOSTUMDAN GEÇMEGIŇ WAGTY GELMEDIMI?

Owganystanyň welaýat merkezi Şybyrganda arap şeýhleriniň köşklerini ýada salýan alty gatly mermər köşgүn zallaryny ajaýyp halylar, haşamly kürsiler, diwanlar, ýatylýan otaglara čenli oturdylan iň soňky "Led" telewizorlary bezeýär.

Köşgүn owadanlygyna aýratyn özüne çekijilik berýän gymmatbahaly lýustralar ýaş we owadan gyzyň toý lybasy ýaly gözüňi gamaşdyryýär. Howluda duran on biri bronirlenen ýetmiş-segsene golaý "Lexus" kysymly "Land Cruiser" awtoulaglary bar. Bu ýer kyrk ýyllyk owgan urşunyň iň jedelli şahslaryndan biri bolan General Dostumyň köşgi. Iki hepde mundan öñ Şybyrganyň terrorçylar tarapyndan eýelenmegi bilen birlikde köşgem Talibanyň eline geçdi.

Köşgi talananda General Dostum Ankaradady we üýtgeşmeleri gahar-gazaba, biçärelilik duýgusyna gark bolup tomaşa edip oñmaly boldy.

Awgustyň başında duýdansyz Kabula dolanan General Dostum Prezident Aşraf Gani we beýleki ýolbaşy işgärler bilen ýygnak barsyny geçirip, Talibany demirgazyk etraplardan kowup çykarmagyň meýilnamasyny düzüp başlady.

Dostumyň ýurda dolanmagy tarapdarlarynyň arasynda uly joşgun we umyt döredenem bolsa, özbek lideriň çäkli harby ukybyny we bolgusyzlyklaryny gowy bilyänler onuň "Taliban indi

demirgazykdan nä dip çykjakdygyny pikirlensin, Demirgazyk Owganystan Talibanyň mazary bolar!" diýen sözlerini ýaňsylý ýylgyryş bilen garşyladylar.

Talibandan arassalama operasiýasy üçin Mazary-Şerife gelen Dostum öñki bäsdeşi Atamuhammet Nur bilen bile goranyşa taýýarlanyp ýörkä 14-nji awgustda Taliban şahere girdi.

Demirgazygyň iki uruş lordy Atamuhammet Nur bilen Dostum ýeke ok atmazdan lýuks awtoulaglaryna münüp, yzlarynda müňlerçe esgerden we militandan ybarat ýaragly adamlaryny taşlap, Haýratan köprüsiniň üstünden Özbekistana gaçdylar.

Atamuhammet ýanyna bir topar adamyny alyp ýetişenem bolsa, General Dostumyň gorag gullugynyň başlygy General Setdar Han, Jüzjanyň häkimi Haşim reýis we Jüzjan etrabynyň ýerli dolandyryş edarasynynyň başlygy Möwlewi Haýat ýaly iň ýakyn adamlaryny ýanyna almazlygy uly lapykeçlik döretdi.

Köprüden geçmän yzyna dolanan bu üç şahs gaçmaga ýerleri bolmandygy üçin mejbury ýagdaýda Talibana boýun boldular.

Ýogsam bolmasa otuz ýyl bări Dostumyň ýanynda gezen bu adamlar düýnki güne čenli onuň sözünden çykman, Şybryganda Talibana garşı köçeme-köçe söweşip, gahrymançılık görkezipdiler we özbek lideriň ýetişip barýan ogly Ýarmuhammedi şirin janlaryny orta goýup gorapdylar.

Elbetde, bu, General Dostumyň iň ýakyn adamlaryny taşlap gaçan ilkinji gaçyşy däldi.

Özbek lideriň bu meselede uzak geçmişi bar. Kyrk ýyllap onlarça gezek hataryny üýtgedip, ýaranlaryny, sponsorlaryny we hemayatkärlerini aldawa salypdy, lapykeçlige uçradypdy.

Segseninji ýyllaryň başynda kommunistleriň guran milisiýa otrýadyna giren ýaş özbek ýigidi Abdylreşit tegelek on ýyllap basybalyjy ruslaryň hyzmatynda öz halkyna garşı söweşdi.

Düzung-nyzamly goşun dargansoň, kommunistler onuň ýerine milisiýa otrýadlaryny gurup, muňa giren taýýarlyksız-okuwsız ýaşlary höweslendirmek maksady bilen çin barsyny paýlamaga başlapdy. Şeýdibem Dostum gysga wagtyň içinde ulalyp otuz ýaşamanka general bolupdy.

Kommunist Prezident Najibulla General Dostumyň barha güýçlenip barýandygyny görüp, ony wezipesinden çetleşdirjek bolýar, emma howpy wagtynda eşden Dostum ýakyn adamlary bilen tarapyny üýtgedip mojahetleriň tarapyna geçensoň, 1992-nji ýylyň aprelinde kommunist režim çökýär.

Dostum demirgazykda ýedi etrapdan ybarat awtonom häkimiyeti

guranam bolsa, köp wagtlap agalyk edip bilmedi. 1997-nji ýylda onuň iň ýakyn kömekçilerinden General Mälík Talibanyň tarapyna geçensoň, Dostum Türkýä gaçmaga mejbur bolupdy.

Bu, Dostumyň birinji gaçyşydy. Şol wagtdan bări şumada çenli döwrüň içinde özbek lider haçan götürne gyssag düşse Türkýä gaçmagy endigine örürdi.

Türkiýe bolsa otuz ýyllap, 1992-nji ýyldan bări Dostumyň arkasynda durup gelýär.

Türkiýäniň gözünde General Dostum owgan türkleriniň lideri we ol ýerdäki türki halklaryň simwoliki şahsy.

Dostum Türkýäniň türkçülük babatdaky duýguçyl çemeleşmelerini görensoň, özünü türkçi we turançy yqlan etdi, hatda Türkýä gelende türk diline iň ýakyn dil bolan türkmen dilinde gepläp başlady.

Ýogsam bolmasa, türkmenler Dostumyň piňine-de däldi, ol turuwbaşdan türkmenlere garşy äsgermezçilikli syýasat ýöredýärdi.

Owgan hökümeytinde we döwletinde öz partiýasyna bölünip berlen ýerleri we jogapkärlı wezipeleri özbeklerden dolduryp, türkmenleri tutanýerlilik bilen häkimiyetden daşda saklady hem-de ilçilik ýaly wezipeleri-de olaryň elinden aljak bolup jan etdi.

Elbetde, General Dostumyň türkmenlere garşy turuwbaşdan ýöredip gelýän bu aqzalaçylykly syýasaty bu ýurtda ýasaýan iki gardaş türki halky biri-birinden daşlaşdyryp bilmedi.

Çünki Owganystandaky türkmenler bilen özbekler ýüzlerce ýyldan bări et bilen dyrnak ýaly biri-birinden aýrylmaz derejede ýakyndylar we häzirem şeýlelige galýar.

Gunduzdan Faryaba çenli birnäçe ilde garym-gatym halda ýasaýan, biri-birleri bilen guda, Emir Teýmirleňiň, Babyr şanyň, Alp Arslanyň, Soltan Sanjaryň hekaýatlaryny diňlänlerinde birmeňzeş buýsançly duýgyny başdan geçirip döşleri gaýşarýan, Alyşır Nowaýynyň ýa-da Magtymguly Pyragynyň şygyrlary okalanda seri dumanlaýan türkmenler bilen özbekler elmydama biri-birlerine ýakyn, elmydama ekiz dogandan tapawudy ýok gardaşlardyr.

2001-nji ýylyň 11-nji sentýabr wakasyndan soňky döwürde, ýagny soňky ýigrimi ýylda General Dostum gap-çanak dükanyna giren pil ýaly hereket etdi.

Bolmanam frontlara, söweş meýdanlaryna öwrenşen özbek lideri üçin Kabul müň bir tüýsli pyssy-pyjurlyklar bilen doly syýasat

sahnasy mina düşelen meýdanda ýöränden tapawudy ýokdy. Şonuň üçin döwrüniň owgan prezidenti Hamid Karzaý we onuň oruntutary Aşraf Gani bilen arasynda ýygy-ýygydan düşünişmezlik döredi. Karzaýam, Gani hem saýlaw döwründe tükeniksiz wadalar bilen Dostumy aldap-oýnaýardylar, emma işleri bitensoň ony ulanylyp bolan elýaglyk ýaly bir gyra zyñýardylar.

Owgan liderler munuň bilenem çäklenmän, Dostumyň iň ýakyn adamlaryny oňa garşıy tora düşürip, özbek lideri eýmenç ýalňyşlyklary eder ýaly, şeýdibem öz aýagyna palta salar salar ýaly edýärdiler.

Onuň öñki kömekcilerinden Ekberbaý 2008-nji ýylда guran partiýasynyň bir şahamçasyny Şeýlýganda açmakçy boldy welin, Dostum onuň Kabuldaky öýüne dökülip, Ekberbaýy we ogluny alyp gaçdy, birnäçe günlär olary gynady.

Owgan lideri Dostumyň öýüniň daşyny gabawa aldy welin, Türkiye ara girip, şol wagtyň daşary işler ministri Aly Babajanyň gulluk uçary ugradylyp, Dostum gyssagly Ankara getirildi.

Bir ýyl Ankarada sürgünde bolan Dostum 2017-nji ýylда has eýmenç eden-etdilige baş goşdy. Bu gezek onuň öñki kömekcilerinden Ahmet İşçini ogurlap, soňam zorlandygy aýdyldy.

Bu masgaraçylyk dile düşende Dostum Owganystanyň Prezidentiniň birinji kömekçisi wezipesinde otyrды.

Dostuma ýene bir gezek Ankaranyň ýoly göründi we ýene bir ýyllap Türkiyede mejburı sürgünde boldy.

Prezidentiň birinji kömekçisi wezipesinde oturan adamyň adynyň adam ogurlygy we jynsy zorluk ýaly agyr jenayatlarda geçmegi etmişىň agyrlygыndan beter uly biabraýçylykdy. Emma ne tarapdarlary, ne onuň arkasynda durýanlar ondan el çekerli däldiler.

Soňky prezent saýlawlarynda Dr. Abdyllanyň tarapyny tutan General Dostum koalizasiýanyň şärikdeşi hökmünde hökümetden üç ministriň ýerini we özünden başga hiç kim için hiç hili many aňlatmaýan marşal çinini aldy, özem muny alty aýa çeken dileğciliğiň netijesinde aldy.

Marşal çini syýasy söwdalaşygyň netijesinde alnansoň, Kabulda munuň üçin gutlag çäresi-de geçirilmedi.

Şeýlýganda geçirilen çärä-de owgan döwlet apparatyndan hiç kim gatnaşmady diýen ýaly. Diňe koalizasiýa şärikdeşi Dr. Abdylla we Aşraf Ganiniň kanselýariýa müdürü Şakir Karger Şeýlýgana

gelip, Dostumyň egnine marşal çinini göterýän pogonlary dakyp gitdiler.

Tarapdarlary ony türk dünýäsiniň ýasap ýören ýeke-täk marşaly diýip mazamlasa-da, Dostum Hojadükge obasynyň mekdebinde altynjy synpyny guitarandan soñ okuw diýen zadyň nämedigini görenogam-bilenogam.

Üýşmeleňlerde eline tutdurylan tekstleri başlangyç klasa gatnaýan çagalar ýaly hetjikläp okaýandygam şonuň üçin.

Elbetde, kyrk ýyl bări owgan syýasatynda işjeň ýer alan Dostumyň oňyn netijesini beren işleri-de az bolmady.

Gaýtam onuň döwründe özbek jemgyýeti owgan syýasatynda häkimiýetiň şärikdeşi boldy, özbek we türkmen dilleri ýerli derejede resmi dil statusyny aldy, özbek sözi syýasatda-da, sungat we ykdysadyýet dünýäsinde-de ýygy-ýygydan tutulýan söze öwrüldi.

Emma Dostum asyl etmeli işini doly etmedi. Ondan owgan türklerini bir agza bakdyryp, bu ýurtdaky türki halklaryň pozisiýasyny berkitmek islenipdi. Ol muny etmegiň ýerine özüne Türkىýeden iberilen millionlarça dollarlyk kömegin makalamyň başynda-da agzalan şol howalaly köşküni salmaga we beýleki şahsy bähbitleri üçin harç edip, iň ýakyn adamlarynyň diňe göwnüni däl, el-aýaklarynam döwüp, tälim berlen taýýarlykly kadrlary ýanyndan daşlaşdyrdy.

Töwereginde dogry-dürs adam galmansoň, bir oglunu partiýanyň başlygy, beýlekisini serkerde, gyzyny-da senator etdi.

Şeydibem, Dostumyň çaga wagtyndan bări Ankarada okap ulalan üç perzendi okuwlaryny gutaryp-gutarmanka bir demde owgan syýasatynyň depesine oturdyldy.

1992-nji ýıldan bări General Dostumyň arkasynda duran Türkىýaniň şu ugurdaky eden çykdajysy doğrusyny aýtmaly bolsa, öli çykdajydyr. Ýagny, munuň Türkىye respublikasyna ne maddy, ne medeni, hiç bir babatda peýdasy bolmady. Şonuň üçinem

masgaraçylykly eden-etdilikleri bilen Türkîyäniň dilini gysga eden we göti gyssaga düşende paty-putusyny alyp, Ankara gaçyp gelýän General Dostumdan geçmegiň wagty gelip ýetdi.

Türkiye owgan türklerini goldajak bolsa, üýtgäp duran syýasy ýagdaýy we şertleri ünsli seljerip, has tapawutly alternatiwalara ýonelmelidir. Hernäme-de bolsa, zyýanyň ýarpysyndan gaýtmagam bir peýda.

Galyberse-de, owgan türkleri diňe Dostumdan ybarat däl.

Esedulla OGUZ,

owganystanly türkmen žurnalisti.

01.09.2021 ý.

© The Independentturkish

kitapçev.com

1969-njy ýylda Owganystanyň Akdepe etrabynda (*Gunduzda*) doguldy. Owganystanda möwjän içki gapma-garşylyklar zerarly 1982-nji ýylda Türkîyä göçdi we 1988-nji ýyla čenli Türkîyede ýaşady. Uniwersitetde okap ýörkä Germaniyanyň Mýunhen şäherinde ýaýlyma berilýän «Amerikan Radio Liberty» radioýaýlymynyň türkmen dilinde berilýän gepleşikler bölümünüň spikeri bolup işledi.

1995-nji ýylda radionyň Praga göçmeginden soň bu işinden çykyp, nemes bankynyň halk bilen gatnaşyklar bölümünde işledi. İşiniň daşyndan žurnalistlik kärini, hususanam Owganystan boýunça işlerini dowam etdirdi.

Dürlü gazet-žurnallarda Owganystan we Orta Aziýa boýunça birnäçe makalasy çap edildi.

1996-njy ýylda ýazan «Türkmenistan. Stalinden Nyýazowa čenli» kitabı sebäpli Türkmenistana gelmek gadagan edildi.

- **Kitaplary:**

- 1996: «*Türkmenistan. Stalinden Nyýazowa çenli*» («*Türkmenistan: Stalin'den Niyazov'a*»);
- 1999: «*Owganystan. Sowet okkupasiýasyndan graždanlyk urşuna*» («*Afganistan Sovyet İşgalinden İç Savaşa*»);
- 2004: «*Nyşanadaky ýurt Owganystan*» («*Hedef Ülke Afganistan*»).
- «*Ýurдум we men*» («*Ülkem ve Ben*») Publisistika